

(983) gözden düşüp azledildiyse de birkaç ay sonra serbest bırakılıp görevine iade edildi (374/984). Halife Azîz- Billâh, İbn Killis'i ölüm döşeğinde iken ziyarete gitmiş ve kendisine iltifatlarda bulunarak bir isteği olup olmadığını sormuş, İbn Killis de Bizans İmparatorluğu ve Hamdânîler'le barış içinde olmasını, ancak Cerrâhîler'den Müferric b. Dağfel'i ilk fırsatta bertaraf etmesini tavsiye etmiştir (Rûz-râverî, s. 185; Ebû'l-Kâsım İbnü's-Sayrafi, s. 51-52). İslâm tarihinde ilk mühtedi vezir olarak kabul edilen İbn Killis, 5 Zilhicce 380'de (23 Şubat 991) Kahire'de Bâbü'n-nasr içindeki Dârü'l-vizâre'de öldü (Makrîzî, *el-Hıta*, II, 7). Cenaze namazını bizat Halife Azîz- Billâh kıldırdı ve devlet dairelerini birkaç gün tatil ettirdi. Kendisinin yaptırdığı türbede toprağa verilen İbn Killis için 100 kadar şair mersiye yazmıştır.

Âlim, şair ve edipler İbn Killis'in sarayında toplanır, kendisi de yazmış olduğu eserleri bu meclislerde okurdu. Kadılârin, fakihlerin, hadisçilerin, nahivcilerin ve devlet adamlarının da katıldığı bu toplantıların sonunda şairler onu öven şiirler söylerlerdi. *Kitâbü Envâ'i'l-escâ'* müellifi Hüseyin b. Abdürrahim (İbn Ebî'z-Zelâzil) onun yakın dostları arasında bulunuyordu. Sarayını ve gulâmlarının evlerini korumak için "tâifetü'l-vezîriyye" diye meşhur olan askerî birlik teşkil eden İbn Killis'in (Ebû'l-Kâsım İbnü's-Sayrafi, s. 52) büyük bir servete, 4000 köleye, ayrıca 400.000 dinar değerinde mücevherata sahip olduğu rivayet edilir.

İbn Killis Fâtımî Devleti'ne sadakatle hizmet etmiş, Suriye ve Filistin'deki Fâtımî nüfuzunu güçlendirmek için Dimaşk'ı Alp Tegin'den (Alf Tegin) geri almış, onun halefi Kassâm'ın Suriye ve Filistin'de çıkardığı karışıklıklara son vermiştir. Ezher Camii'ni medreseye dönüştürüp âlimlerin burada ders vermelerini sağlayan ilk devlet adamının İbn Killis olduğu rivayet edilir. Müslüman olduktan sonra özellikle İsmâîlî fıkhiyla yakından ilgilenen İbn Killis, 371 (981) yılında Fâtımî hânedanının Hz. Ali ve Hz. Fâtıma'nın soyundan geldiğini gösteren yeni bir şecere hazırlamıştır.

Eserleri. 1. *er-Risâletü'l-müzhibe*. Dört bölümden oluşan eserin yazma nüshasının kapağında İbn Killis'in adı yazılmışsa da ilk üç bölümü muhtemelen İsmâîlî fakihî Kâdî Nu'mân'a aittir; son bölüm ise İbn Killis tarafından kaleme alınmıştır. Eserin ilk üç bölümünü Ârif Tâmir

Hamsü Resâ'il İsmâ'iliyye adıyla yayımlamış (Selemiye 1956), tamamı daha sonra neşredilmiştir (Beyrut 1988). 2. *Kitâb fi'l-fıkh* (*Muşannefü'l-vezîr, er-Risâletü'l-Vezîriyye, er-Risâletü'l-'Azîziyye*). İbn Killis'in tahâret, namaz, oruç, hac, zekât, cihad gibi konular hakkında Kâdî Nu'mân'ın görüşlerini esas alarak hazırladığı bir eser olup *Muhtasarü'l-Muşannef* adıyla özetlenmiştir. İbn Killis, 369 Ramazanında (Mart-Nisan 980) Vezir İbnü'l-Furât'ın da hazır bulunduğu bir mecliste bu eserini okumuş, bazı âlimler daha sonra bunu esas alarak fetva vermişlerdir (İbn Hallikân, VII, 30; Poonawala, s. 79). İbn Killis'e nisbet edilen diğer eserler de şunlardır: *Kitâb fi 'ilmi'l-ebdân ve şalâhihâ*, *Kitâb fi âdâbi Resûlillâh*, *Kitâb fi'l-kırâ'ât*, *Mensekü'l-haccî'l-kebîr* (Ivanow, s. 41; Poonawala, s. 79).

BİBLİYOGRAFYA :

Yahyâ b. Said el-Antâkî, *Târîhu'l-Antâkî* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Trablus 1990, s. 181-182, 199, 202, 203, 218, 219, 221, 240; Rûzrâverî, *Ze'ül Kitâbi Tecâribi'l-ümem* (nşr. H. F. Amedroz), Kahire 1334/1916, s. 185; Ebû'l-Kâsım İbnü's-Sayrafi, *el-Kânûn fi divânî'r-resâ'il* (nşr. Eymen Fuâd Seyyid), Kahire 1410/1990, s. 47-50, 54; İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dimaşk* (Zekâr), s. 29, 37, 39, 43, 50-52, 54-58; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ'*, VII, 173; İbn Hammâd es-Sanhâcî, *Ahbaru mülûki Benî 'Ubeyd ve sîretühüm* (nşr. Tihâmî Nakara - Abdülhalîm Üveysî), Riyad-Kahire 1401/1980, s. 94; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VIII, 657, 661; IX, 18, 58, 77, 86, 110, 117; Cüveynî, *Târîh-i Cihângüşâ* (Öztürk), III, 100-101; İbn Hallikân, *Vefeyât*, VII, 27-35; İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-düer*, VI, 13-14, 159, 173-175, 178, 189, 192, 225-227, 230, 593; Makrîzî, *el-Hıta*, II, 5-8; a.m.f., *İtti'âzû'l-hünefâ* (nşr. Cemâleddin eş-Şeyyâl), Kahire 1416/1996, I, 144, 146-147, 216, 225, 229, 242; ayrıca bk. İndeks; a.e. (nşr. Muhammed Hilmi Muhammed Ahmed), Kahire 1390/1971, II, 4, 45-47, 51, 175; Aynî, *es-Seyfû'l-mühenned fi sîretü'l-Melikî'l-Mü'eyyed* (nşr. Fehîm Muhammed Şeltût), Kahire 1387/1967, s. 155; İbn Zahirî, *el-Fezâ'ilü'l-bâhire fi mehâsini Mısr ve'l-Kâhire* (nşr. Mustafa es-Sekkâ - Kâmil el-Mühendis), Kahire 1969, s. 105-106, 127-128; Süyûtî, *Hüsnü'l-muhâdara*, II, 201, 232; W. Ivanow, *A Guide to Ismaili Literature*, London 1933, s. 41; Ismail K. Poonawala, *Biobibliography of Ismâ'ili Literature* (ed. T. Joseph), California 1977, s. 78-79; Hasan İbrâhîm Hasan, *Târîhu'd-devleti'l-Fâtımiyye*, Kahire 1981, s. 157, 270-272, 277, 292, 295, 298-300, 344, 378, 384, 424, 426-427, 433, 435; ayrıca bk. İndeks; Eymen Fuâd Seyyid, *ed-Devletü'l-Fâtımiyye fi Mısr*, Kahire 1413/1992, bk. İndeks; a.m.f., "Fâtımîler", *DİA*, XII, 230, 233; Muhammed Receb Beyyûmî, "el-Vezîr Ya'qûb b. Killis", *ME*, XXXV/2 (1963), s. 160-166; C. H. Becker, "İbn Killis", *İA*, V/2, s. 762; M. Canard, "İbn Killis", *EI*² (İng.), III, 840-841; Muhammed Ali Kâzım Bigî, "İbn Killis", *DMBİ*, IV, 521-524.

SAİD ABDÜLFETTÂH ÂŞÜR

İBN KİRÂN

(ابن كيران)

Ebû Abdillâh Muhammed
Tayyib b. Abdülmecid
b. Abdisselâm b. Kîrân
(ö. 1227/1812)

Faslı Mâlikî fakihî
ve Arap edebiyatçısı.

1172'de (1758) doğdu. Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. İbn Süde et-Tâvûdî, Muhammed b. Hasan el-Bennânî, Abdülkâdir İbn Şakrûn, Cessûs ve Muhammed el-Hevvârî'den ders aldı. Yetiştirdiği öğrenciler arasında Ebû'l-Feyz Hamdûn İbnü'l-Hâc, Ebû'l-Abbâs İbn Acîbe et-Tîvânî, Abdülkâdir b. Ahmed el-Kühin el-Fâsî ve Muhammed et-Tihâmî el-Bûrî sayılabilir. Dönemin Fas hükümdarı Mevlây Süleyman kendisine büyük bir ilgi göstermiş, derslerinde bulunmuş ve zaman zaman fikirlerine başvurmuştur. İbn Kîrân 17 Muharrem 1227 (1 Şubat 1812) tarihinde Fas'ta vefat etti ve Ravzatülulemâ Kabristanı'nda Vezir Muhammed b. Abdülvehhâb el-Gassânî'nin mezarı yakınına defnedildi.

Eserleri. 1. *Hâşiye 'alâ Evdâhi'l-mesâlik*. İbn Mâlik et-Tâî'nin Arap gramerine dair *el-Elliyye* adlı manzum eserine İbn Hişâm er-Nahvî tarafından yazılan şerhin hâşyesidir (Fas 1315). 2. *Manzûme fi'l-mecâz ve'l-isti'âre* (Fas 1317). Talebesi Bûrî'nin bu esere yazdığı şerh üzerine Muhammed b. Muhammed el-Vezzânî bir hâşiye kaleme almıştır (Fas, ts.). 3. *Şerhu Elliyyeti'l-'Irâkî fi's-sîre*. Hâfız Zeynüddin el-İrâkî'nin eserinin şerhidir (el-Hizânetü'l-âmme [Rabat], nr. 559). 4. *Şerhu'l-Mürşidi'l-mu'în*. İbn Âşir el-Fâsî'nin *el-Mürşidü'l-mu'în 'ale'z-zarûrî min 'ulûmî'd-dîn* adlı eserinin şerhidir (Fas 1296, 1311). 5. *Risâle fi def'i vaşmeti's-şirk 'an cumhûrî'l-timûs* (Mekketbetü Câmîi'z-Zeytûne [Tunis], nr. 1434/3). 6. *Risâle fi'l-elğâz* (el-Hizânetü'l-âmme [Rabat], nr. 657/d). 7. *Şerhu'l-Ĥarîde fi'l-manṭık*. Öğrencilerinden Ebû'l-Feyz Hamdûn İbnü'l-Hâcc'ın manzum eserinin şerhi olup İbnü'l-Hâcc'ın oğlu Muhammed'in yazdığı diğer şerhle birlikte basılmıştır (Fas 1326). 8. *Şerhu'l-Erba'ine ḥadîşen*. Nevevî'nin eserindeki son on hadise yazdığı şerh olup diğer otuz hadisin onar tanesini de üç ayrı âlim şerhetmiştir (Fas, ts.). 9. *Urcûze fi'l-isti'âre* (Fas 1310). Esere Muhammed b. Muhammed b. Abdülkâdir Bennânî (Fas, ts.) ve Muhammed

Bûrî (Fas, ts.) birer şerh yazmış, Bûrî'nin şerhi üzerine de Ebû'l-Abbâs İbnü'l-Hayyât bir hâşîye kaleme almıştır (Fas 1316, 1324). 10. *İkdü nefâ'isi'l-le'âl fi tah-rîki'l-himemi'l-'avâlî ile's-sümûv ilâ merâtibi'l-kemâl* (Fas, ts.). 11. *Tak'yî-dün 'acib ve tah'rîrûn ğarîb fi'l-farķ beyne ismi'l-cins ve 'alemi'l-cins ...* (Fas, ts.). 12. *Şu'abü'l-îmân* (Fas, ts.). 13. *Menâsikü'l-haç* (Fas, ts.).

İbn Kîrân'ın, müminlere nasihatlerin yer aldığı küçük bir risâlesi (el-Hizânetü'l-âmme [Rabat], nr. K 1072) ve bazı sûrele-rin tefsirinden (el-Hizânetü'l-âmme [Ra-bat], nr. K 1379, 1673, 2534) başka *el-Hî-kemü'l-'A'tâ'iyye'ye, eş-Şalâtü'l-Meşî-şîyye'ye* ve *İhyâ'ü 'ulûmî'd-dîn*'in ilim ve iman kitaplarına birer şerhle diğer bazı eserler yazdığı da kaynaklarda zik-redilmektedir (bk. İbn Sûde, VII, 2487).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî, *Selvetü'l-en-fâs*, Fas 1316/1898, III, 2 vd.; Mahlûf, *Şecere-tü'n-nûr*, s. 376; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 873; Muhammed Dâvûd, *Târîhu Tıtvân*, Tıtvân 1379/1959, VI, 199, 200, 215; Abdullah Kennûn, *en-Nübûgü'l-Mağribî fi'l-edebi'l-'Arabî*, Beyrut 1395/1975, I, 304; Abbas b. İbrâhim, *el-'lâm*, III, 118, 129; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-fehâ-ris*, I, 84, 292, 466, 490; II, 854, 981, 1152; Zi-rikî, *el-A'âm* (Fethullah), VI, 178; Fevzî Abdür-rezzâk, *el-Maḥbû'âtü'l-haceriyye fi'l-Mağrib*, Rabat 1986, s. 32, 36, 46, 47, 51, 61, 66, 68, 73, 75, 86, 107, 108, 110, 124-125, 192, 196, 197, 198; Sıddîk b. el-Arabî, *Fihrisü maḥḥûḥâtî Hizâneti İbn Yûsuf bi-Merrâkûş*, Beyrut 1414/1994, s. 272; Abdüsselâm b. Abdülkâdir İbn Sû-de, *İḥâfû'l-mütâli' bi-vefeyâti a'lâmi'l-ḥarnî's-şâlis 'aşer ve'r-râbî' (Meusû'atü a'lâmi'l-Mağ-rib içinde, nşr. Muhammed Haccî)*, Beyrut 1417/1996, VII, 2487; Bustânî, *DM*, III, 484; "İbn Kî-rân", *El² Suppl.* (İng.), s. 390-391.

SAFFET KÖSE

İBN KUDÂME, Cemâleddin

(bk. İBNÜ'L-MİBRED).

İBN KUDÂME, Ebü'l-Ferec

(أبو الفرج ابن قدامة)

Ebü'l-Ferec Şemsüddin
Abdurrahmân b. Muhammed
b. Ahmed el-Makdisî
(ö. 682/1283)

Hanbelî fakihî.

Muharrem 597'de (Ekim 1200) Dimaşk'ta dünyaya geldi. Bazı kaynaklarda Şevval 597'de (Temmuz 1201) doğduğu kaydedilir. Birçok âlim yetiştiren Kudâme aile-

sine mensup olup künyesi Ebû Muham-med, lakabı babasına nisbetle İbn Ebû Ömer şeklinde de geçmektedir. İlk eğiti-minin, Hanbelî mezhebinin meşhur âlim-lerinden olan babası Ebû Ömer Muham-med ile amcası Muvaffakuddin İbn Kudâ-me'den aldı. Daha sonra Dimaşk'ta Ebû Ali Hanbel b. Abdullah er-Rusâfî el-Mü-kebbî, Ebû Hafs İbn Taberzed, Ebû'l-Yümn el-Kindî, Ebû'l-Kâsım İbnü'l-Ha-restânî, İbn Melâib, Kâdî Es'ad b. Münec-câ, Ahmed b. Abdüddâim, Ziyâeddin el-Makdisî; Mekke'de Ebû'l-Mecd el-Kazvîni ve İbn Bâsûye; Medine'de Ebû Tâlib Ab-dülmuhsin b. Ebû'l-Umeyd el-Hafîfî gibi hocalardan ders aldı. Fıkhi amcası Mu-vaffakuddin, usûl-i fikhî, bu ilmin önemli kaynaklarından olan *el-İḥkâm fi usûli'l-aḥkâm* adlı eserin müellifi Şâfiî âlimi Seyfeddin el-Âmidî'den tahsil etti. Ayı-rıca Ebû Sa'd İbnü's-Saffâr, Ebû'l-Feth el-Mindâî ve Ebû Ca'fer es-Saydelânî'nin de içinde bulunduğu pek çok âlimden icâzet aldı.

İbn Kudâme fıkıh ve usulü yanında ha-dis, kıraat ve nahiv gibi çeşitli ilimlerde kendisini yetiştirdi; özellikle hadis alanın-da derin bilgi sahibiydi. Altmış yıl hadis okuduğu rivayet edilmekte (Zehebî, *Mu'-cemü'ş-şüyyûh*, I, 375) ve bu sebeple Zehe-bî tarafından yirmi altıncı tabakadaki ha-disçiler içerisinde sayılmaktadır (*Mu'în fi ṭabaḳâti'l-muḥaddisîn*, s. 218). Hadis âli-mi Nevevî ondan çeşitli rivayetlerde bu-lunmuş ve hocalarının en büyüğünün İbn Kudâme olduğunu söylemiştir (Zehebî, *Mu'-cemü'ş-şüyyûh*, I, 375).

Öğrenimini tamamladıktan sonra ken-dini eğitim faaliyetlerine veren İbn Kudâ-me, döneminde Dimaşk'ın tanınmış fıkıh otoritelerinden biri oldu. Bundan dolayı "şeyhülislâm" ve "kutub" sıfatlarıyla anıl-dı. Dimaşk'ta Câmiu'l-cebel'de hatiplik, Eşrefiyye Dârülhadisi ve Ziyâiyye Medre-sesi'nde hocalık yaptı. Eşrefiyye'de ilk ola-rak onun ders verdiği kaydedilir (Nuaymî, I, 48). Yetiştirdiği talebeler ve kendisin-den rivayette bulunanlar arasında Takıy-yüddin İbn Teymiyye, Mecdüddin İsmâil b. Muhammed el-Harrânî, Nevevî, Zehe-bî, Ebû'l-Feth İbnü'l-Hâcib, Mizzî, Birzâ-lî, İbnü'l-Habbâz, Ahmed b. Abdurrah-man el-Harîrî, Ebû Bekir el-Münâvî, Ebû İshak el-Fezârî gibi âlimler yer almakta-dır.

İlmi yanında ahlak ve yaşayışıyla da halkın ve yöneticilerin saygısını kazanan İbn Kudâme 664 Cemâziyelevvelinde (Şu-

bat 1266) kâdilkudâtılığa getirildi. Ta-rihçiler, bunun Dimaşk'ta Hanbelî kadı-lığına yapılan ilk tayin olduğunu belirtir-ler (İbn Kesîr, XIII, 302; İbn Tağrîberdî, *el-Menhelü'ş-şâfi*, VII, 212). On iki yıldan fazla bir süre ücret almadan yürüttü-ğü bu görevden kendi isteğiyle ayrıldı. 682 yılı Rebîülâhîr ayının son günü (27 Temmuz 1283) vefat etti ve Kâsiyûn Me-zarlığı'nda babasının yanına defnedildi. Zehebî bir eserinde İbn Receb ve diğer pek çok tabakat müellifi gibi bu tarihi ve-rirken (*Mu'-cemü'ş-şüyyûh*, I, 376) bir baş-ka eserinde aynı yılın 9 Cemâziyelevve-linde (5 Ağustos) öldüğünü kaydeder (*el-Mu'-cemü'l-muḥtaş bi'l-muḥaddisîn*, s. 139). Nuaymî'nin rebîülevvel ayının son gününü (28 Haziran) zikretmesi (*ed-Dâris fi târihi'l-medâris*, I, 49) bir zühul eseri ol-malıdır. Kaynaklarda, İbn Kudâme hakkın-da öğrencisi İbnü'l-Habbâz'ın 150 cüzlük bir eser yazdığı ve Zehebî'nin biyografi hususunda bu hacimde bir çalışmaya rastlamadığını söylediği zikredilmek-tedir.

Eserleri. İbn Kudâme'nin günümüze ulaşan tek eseri *eş-Şerḥu'l-kebîr*'dir. *eş-Şâfi* adıyla da anılan eser, amcası Muvaf-fakuddin İbn Kudâme'nin Hanbelî fık-hına dair *el-Muḥnî*' adlı kitabının şer-hidir. Amcasının kendisine bu eseri okutma ve gerekli düzeltmeleri yapma izni vermesi üzerine yine amcasının Hanbelî mezhebinin en meşhur fıkıh ki-taplarından olan *el-Muḡnî*'sinden ge-niş bir şekilde faydalanarak *el-Muḥnî*'i şerhetmiş ve bundan dolayı mezhebin müteahhir âlimleri tarafından "sâhibü's-şerh" diye anılmıştır. İbn Kudâme eserinde önce *el-Muḥnî*'den bir meseleyi zikre-derek onu açıklamış, daha sonra bu me-sele hakkında amcasının görüşü ile ona muhalif görüşleri tartışarak tercihinin be-lirtmiştir. Belli ölçüde ictihadî bir bakış açısını yansıtmakla beraber bu yaklaşımın Hanbelî mezhebiyle sınırlı olduğu gözden uzak tutulmamalıdır (İbn Bedrân, s. 435). Eser *el-Muḡnî* ile birlikte on iki cilt ha-linde basılmıştır (nşr. M. Reşîd Rızâ, Ka-hire 1341-1348/1922-1929 → Beyrut 1392/1972). Son baskıya XIII-XIV. ciltler olarak ilâve edilen bir tür ansiklopedik indeks (Beyrut 1393/1973) yalnız *el-Muḡnî*'nin konularını içermektedir. İbn Kudâme'nin kaynaklarda *Teshîlû'l-maḥḥab fi taḥ-şîli'l-mezheb* ve *el-Vaṣiyye* adlı iki ese-ri daha zikredilmektedir (Brockelmann, *GAL*, I, 504-505; *Suppl.*, I, 691).